

Sa'lebe b. Yerbû' irtidat hareketleri içerisinde etkin biçimde yer aldı (Taberî, III, 244, 248, 278).

Gatafân'ın Sa'lebe, Eşca', Fezâre gibi kollarının adı Abbâsiler döneminde daha çok duyulmaya başlandı. Sa'lebe, Gatafân'ın bazı kollarıyla birlikte 230'daki (844-45) bedevî isyanına katıldı. Boğa el-Kebîr tarafından bastırılan bu isyandan sonra kabilenin önemli bir kısmı Gatafân'ın diğer kollarıyla birlikte Arabistan'ı terketti. Benî Sa'lebe b. Kâ'b. Kahtânîler'in Kehlân koluna mensup olan Gassânîler'in alt koludur. 200-636 yılları arasında hüküm sürdükleri Suriye ve çevresinde Lahmîler'e ve Sâsânîler'e karşı Bizans saflarında mücadele eden Gassânîler'in önemli bir kısmını Benî Sa'lebe b. Kâ'b b. Müzeykâ oluşturuyordu. Bundan dolayı Gassânîler'e Sa'lebiyyûn (Âi-i Sa'lebe) adı verilmiştir (Cevâd Ali, III, 349, 391). Hâlid b. Velîd'in Hîre halkı ile antlaşma yaparken huzuruna çıkanlar arasında Benî Sa'lebe de zikredilir (İbn Sa'd, VII, 278).

Benî Sa'lebe b. Amr. Evs ve Hazrec'in kollarından bazıları bu ismi taşıyor. Bu kollar arasında Benî Sa'lebe b. Amr b. Avf, Benî Sa'lebe b. Abdüavf b. Ganm, Benî Sa'lebe b. Ubeyd ve Benî Sa'lebe b. Mâzin özellikle zikredilmelidir. İbn Hacer, Hz. Peygamber'in Benî Sa'lebe b. Amr'ın liderlerinden Sayfî b. Âmir'i kabilelerine âmil tayin ettiğini kaydeder (*el-İşâbe*, III, 367). İkinci Akabe Biatı'nda bulunan Sayfî, Medine'nin müslümanlaşmasında önemli rol oynamıştır. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinden sonra genellikle siyasetten uzak duran ve Medine'de yaşamayı sürdüren Benî Sa'lebe, Emevîler döneminde meydana gelen Harre Savaşı'nda kayıplar vermiştir (Halife b. Hayyât, s. 188).

Benî Sa'lebe b. Selâmân. Kahtânîler'den Tay kabilesinin kolu olan Benî Sa'lebe b. Selâmân yoğun olarak Cev ile Necid'de yaşıyordu. Benî Sa'lebe b. Selâmân zaman içerisinde Arabistan'ı terk ederek Şam'a ve Mısır'a göç etti. Kabilenin İslâmiyet öncesinde olduğu gibi bedevî hayat sürdürdüğü bazı faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. 577'de (1181-82) Selâhaddin-i Eyyübî, Franklar'a erzak kaçıran Benî Sa'lebe'nin iktâlarını ellerinden alarak onları Buhayre'ye sürdü (Şeşen, s. 240). Selâhaddin, Franklar'a üstünlük sağlayınca Benî Sa'lebe Mısır'a gitti. Kalkaşendî bunların Mısır ve Suriye'de yoğun olarak yaşadığını ve müslüman ordusu içerisinde yer aldığını kaydeder (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 183). Tay kabilesinin Sa'lebe b. Amr kolu Gazze ve çevresinde yerleşik hayata geçmiştir.

Benî Sa'lebe b. Fityevn. Sa'lebe adı Arabistan'da yahudiler tarafından da kullanılmıştır. Benî Sa'lebe b. Fityevn, Medine'de yaşayan yahudi kabilelerinden Benî Kaynakâ'nın önemli kollarındandır. Medine ve sukasında Benî Sa'lebe ve onun bir kolu olan Cefne ile Sa'lebe'nin mevlâlarının bizzat Sa'lebeler gibi kabul edileceği kayıtlarına alınmıştır. Yahudi Benî Sa'lebe'den olan âlimler Resûl-i Ekrem'e düşmanlık besleyenlerin başında geliyordu. Bunlardan Muhayrîk adlı biri sonradan İslâmiyet'i kabul etmiştir (İbn Hişâm, II, 156).

Kaynaklarda Sa'lebe adını taşıyan diğer bazı kabilelere ait rivayetler şöylece özetlenebilir: Câhiliye devrinde ve İslâmiyet'in ilk zamanlarında Arap kabileleri arasında meydana gelen savaşlarda (eyyâmü'l-Arab) Sa'lebe adını taşıyan kabilelerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Benî Sa'lebe b. Bekir ile Benî Yerbû' arasında Yevmü ereb, Benî Süleym'in kolu Benî Sa'lebe ile Benî Yerbû' arasında Yevmü'l-livâ ve Adnânîler'den Benî Sa'lebe b. Yerbû' ile Benî Kîlâb arasında Yevmü'r-rigâm adıyla bilinen mücadeleler bunların en meşhurlarıdır. Mekke'ye ve ticaret için panayırlara gelenleri İslâmiyet'e davet eden Hz. Peygamber'in ulaşabildiği kabileler arasında Bekir b. Vâil'in kollarından Benî Sa'lebe b. Ukâbe de bulunuyordu (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, III, 144). Müte Savaşı'nda Benî Hades'in kolu olan Benî Sa'lebe savaşın müslümanların aleyhine gelişmesinde önemli rol oynamıştır (İbn Hişâm, IV, 22; Taberî, III, 42). Hz. Ali'ye karşı muhalefet hareketlerine katılanlar arasında Sa'lebe adını taşıyan kabilelere mensup kişiler de vardı (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VII, 321). Ezd kabilesinin Benî Sa'lebe kolu Siffin Savaşı'nda Muâviye b. Ebû Süfyân tarafında yer almıştır (Taberî, V, 27). Hâricîler'in kollarından biri olan Seâlibe, Sa'lebe b. Mişkân veya Sa'lebe b. Âmir'e nisbet edilmektedir (bk. SE-ÂLİBE). Muâviye, Benî Sa'lebe b. Şeybân'dan Maskale b. Hübyere'yi Taberistan'a vali tayin etmiş (Belâzürî, *Fütûh*, s. 481), Irak Valisi Ziyâd b. Ebîh de Basra'daki şurta görevine Benî Sa'lebe b. Yerbû'dan Abdullah b. Hısn'ı getirmiştir (Halife b. Hayyât, s. 159). Adnânîler'den Esed kabilesinin Benî Sa'lebe b. Dûdân kolu Kûfe ile Mekke arasında yer alan konak yerine adlarını vermişlerdir (İbn Hazm, s. 192; Cevâd Ali, III, 364). Şairliği kadar cengâverliğiyle ünlü olan sahâbeden Dirâr b. Ezver ile şair olan kız kardeşi Havle bint Ezver bu kabiledendir. "Şâiru Ehli'l-beyt" unvanıyla tanınan Kümeyt el-Esedî de bu kabileye mensuptur. Adnânîler'den Benî Süleym'in alt

kollarından Benî Sa'lebe b. Behte'ye mensup olan Amr b. Anbes'e'nin Hz. Peygamber'in bi'set öncesi arkadaşlarından olduğu rivayet edilir (Kalkaşendî, s. 182).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 160-161, 170, 193-194, 395-396; II, 551-552, 555; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, II, 156, 159; IV, 22; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 227; II, 47, 65-67; III, 362-364; IV, 281; VII, 278; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 40, 159, 188; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 483-484; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), s. 481; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 42, 244, 248, 278; V, 27; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 192; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 127-130; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, II, 464; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, III, 144, 239, 326; VII, 321; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 181-185; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1418/1997, III, 367; IV, 164; V, 340; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, II, 590; III, 216, 278, 330, 349, 364, 391; VI, 522; IX, 433; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 209, 509; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyübî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 240; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut 1412/1991, I, 142-147; H. H. Bräu, "Tha'aba", *EP* (İng.), X, 433-434.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞÇI

SA'LEBE b. MİŞKÂN

(ثعلبة بن مشكان)

(II./VIII. yüzyıl)

Hâricî fırkalarından
Acâride'nin kolu Seâlibe'nin kurucusu
(bk. SEÂLİBE).

SA'LEBÎ

(الثعلبي)

Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed
b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbüri
(ö. 427/1035)

Arap dili âlimi ve müfessir.

İsnad zincirinde yer alan hocalarından hareketle III. (IX.) yüzyılın ortalarında doğmuş olabileceği ileri sürülmüştür. Sa'lebî (bazı kaynaklarda Seâlibî) onun nisbesi değil lakabıdır. Hocaları arasında İbn Habîb en-Nisâbüri, Ebû Tâhir Muhammed b. Fazl b. Huzeyme, İbn Mihrân en-Nisâbüri, Ali b. Muhammed et-Tarâzî, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Mahledî ve *Ha-kâ'îku't-tefsîr* sahibi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin adları zikredilebilir. Kaynaklarda talebelerinden sadece Ebû'l-Hasan el-Vâhidî'nin adı belirtilir. *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsirini kendisinden rivayet

eden Ebû Ma'ser et-Taberî de (Sübkî, V, 152) talebeleri içinde sayılabilir. Sa'lebî, dönemin önde gelen müfessir ve dilcilerinden biri olarak kabul edildiği gibi hocası İbn Habîb ve talebesi Vâhidî ile birlikte Nîşâbur tefsir ekolünün en önemli temsilcileri arasında gösterilmektedir (Walid A. Saleh, s. 49). Gerek müfessir, mukrî ve hâfız gibi sıfatlarla anılması gerekse tefsiri onun Kur'an ilimlerine olan vukufunu gösterir. Dindar kişiliğine işaret edilen Sa'lebî Muharrem 427'de (Kasım 1035) vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân (et-Tefsîrû'l-kebir, Tefsîrû's-Şa'lebi)*. Eserin mukaddimesinde Sa'lebî kullandığı kaynakların müelliflerinden kendisine kadar ulaşan isnad zincirlerini zikreder. Kur'an'ı Kur'an'la, sahâbe ve tâbiinden gelen rivayetlerle tefsir eden Sa'lebî sûrelerin âyet, kelime ve harf sayılarını verir. Sûrelerin faziletiyle ilgili rivayetler, kıraat vecihleri, fıkha ve nahve dair izahlar üzerinde durur ve özellikle Kur'an kıssaları hakkında İsrâiliyat menşeli çeşitli rivayetleri kaydeder. Eser birçok müellif tarafından mükemmel ve sahih bir tefsir olarak nitelendirildiği halde (Goldfeld, *Isl.*, LVIII/1 [1981], s. 134) özellikle sûrelerin faziletine dair mevzû hadislerle, Şîa kaynaklı bazı asılsız rivayetlere ve İsrâiliyat türü kıssa ve haberlere yer vermesi açısından eleştirilmiştir. *el-Keşf ve'l-beyân*, aslında bir rivayet tefsiri olmakla birlikte eserde Sa'lebî'nin hocası Sülemî'nin etkisiyle tasavvufî yorumlara yer verildiğinden işârî tefsirler arasında sayılmakta ve Necmedîn-i Dâye gibi bazı müelliflerin Sa'lebî'den yararlandığı ifade edilmektedir (*DîA*, XXIII, 427). Hatta bazı araştırmacılar, Necmedîn-i Dâye'nin *Bahrü'l-hakâ'ik ve'l-me'ânî* adlı işârî tefsirinin asıl kaynağının *el-Keşf ve'l-beyân* olduğunu ileri sürmektedir (a.g.e., IV, 515). Begavî'nin *Me'âlimü't-tenzilî*'i *el-Keşf*'in muhtasarı olduğu gibi eseri ayrıca İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî ve Ebû Muhammed Behzâd b. Ali de ihtisar etmiş, Abdülkâdir b. Ebû'l-Kâsım el-İrâkî kitaba bir hâsiye yazmıştır (*el-Fihri-sü's-şâmil*, I, 152-153). Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Sa'lebî'nin *el-Keşf*'i ile Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ini cemettiği eserine *el-İnşâf fi'l-cem' beyne'l-Keşf li's-Şa'lebi ve'l-Keşşâf* adını vermiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 182; *DîA*, XXI, 29). Tefsir üzerine Velîd A. Sâlih (Walid A. Saleh) bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). *el-Keşf ve'l-beyân*, Ebû Muhammed İbn Aşûr tarafından on cilt (Beyrut 2002), Seyyid Kesrevî Hasan tarafından altı cilt (Beyrut 1425/2004) ha-

linde neşredilmiş, tefsirin mukaddimesini Goldfeld de yayımlamıştır (bk. bibl.). 2. *'Arâ'isü'l-mecâlis (Kaşâşü'l-enbiyâ, Ne-fâ'isü'l-'arâ'is)*. Esas itibarıyla *el-Keşf*'in kıssalarla ilgili bölümlerinden yapılan seçmelerin genişletilmesiyle meydana getirilen eser Sa'lebî'nin tefsirinden daha fazla şöret bulmuştur. Âyet ve hadislerin yanı sıra şiirlerle desteklenen eserde *el-Keşf*'te olduğu gibi mevzû hadislerle İsrâiliyat'a dayalı rivayetlere yer verilmiştir. Çeşitli baskıları bulunan kitap (Kahire 1297, 1303, 1306; Bombay 1306) Mehmed b. Çerkez tarafından Osmanlı Türkçesi'ne (İstanbul 1282), Muhammed Emîr b. Abdullah el-Ya'kûbî tarafından Kazan Türkçesi'ne (Kazan 1903), William M. Brinner tarafından İngilizce'ye (Leiden 2002) çevrilmiştir. Eser üzerine yapılmış doktora tezleri arasında, eseri İsrâiliyat türü rivayetler açısından ele alan Brian Michael Hauglid'in çalışması ile (*Al-Tha'labî's Qisas al-anbiyâ: Analysis of the Text, Jewish and Christian Elements, Islamization, and Prefiguration of the Prophecy of Muhammad*, The University of Utah, 1998) XIV. yüzyıla ait Türkçe tercümesini dil açısından inceleyen Meriç Ökten'in (*Sa'lebî'nin Kıssasü'l-enbiyâ'sının XIV. Yüzyılda Türkçe Tercümesi: Metin-Sözlük*, İÜ Yeni Türk Dili, 2000) ve Şerife Özer'in (*Die nominale Wortbildung im Altosmanischen anhand von Qisas al-Anbiya': anonymes Manuskript*, Ankara TDK 145, Hamburg Üniversitesi Felsefe Fakültesi, 2006) çalışmaları zikredilebilir. 3. *Katıl el-Kur'ân*. Kur'an okudukları veya dinledikleri için öldürülen kişilerden söz edilen eser üzerinde Beate Wiesmüller bir yüksek lisans tezi hazırlamış, daha sonra bu çalışmasını eserin İstanbul ve Leiden'deki nüshalarını incelemek suretiyle genişleterek *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatıl l-Qur'ân nach der Istanbul und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar* adıyla neşretmiştir (Würzburg 2002). 4. *Dîvânü's-Şa'lebi*. Bir nüshası Ârif Hikmet Kütüphanesi'ndedir (Nuaymî, VII, 228). 5. *Rebî'u'l-müzekkirîn*. 6. *el-Kâmil fi'l-Kur'ân*. Öğrencisi Vâhidî'nin Sa'lebî'den okuduğu kitaplar arasında sayıldığı bu eserle (Yâkût, XII, 268) bir önceki eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1425/2004, I-VI, tür.yer.; Abdülgâfir el-Fârisî, *Târhu Nisâbûr: el-Müntehab mine's-Siyâk*, Kum 1403/1983, s. 109; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, V, 36-38; XII, 268; Takyyüddin İbn Teymiyye, *Muqaddime fi usûli't-tefsîr*, Beyrut 1408/1988, s. 97-99; Süb-

kî, *Tabakât* (Tanâhî), V, 152; İbnü'l-Cezerî, *Câyetü'n-Nihâye*, I, 100; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, I, 112; *Keşfü'z-zunûn*, I, 182; I. Goldfeld, *Müfessirü şarhî'l-'âlemi'l-İslâmî ft erba'ati'l-kur'ânî'l-hicriyyeti'l-ülâ*, Akkâ 1984, tür.yer.; a.mlf., "The Tafsîr or Abdallah b. Abbâs", *Isl.*, LVIII/1 (1981), s. 134; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, mahtûlâtü't-tefsîr* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 135-153; Hüseyin b. Kâsım b. M. en-Nuaymî - Hamza b. Hüseyin b. Kâsım en-Nuaymî, *İstidrâkât 'alâ Târhi't-türâsî'l-'Arabî*, Cidde 1422, VII, 228; Walid A. Saleh, *The Formation of the Classical Tafsîr Tradition: The Qur'ân Commentary of al-Tha'labî*, Leiden-Boston 2004, tür.yer.; Hamid Algar, "Bahrü'l-hakâik ve'l-meânî", *DîA*, IV, 515; Ali Osman Koçkuzu, "İbnü'l-Esîr, Mecdüddin", a.e., XXI, 29; Süleyman Uludağ, "İşârî Tefsîr", a.e., XXIII, 427.

MEHMET SUAT MERTOĞLU

SA'LEBİYYE

(bk. SEÂLİBE).

SALGURLULAR

İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanı (1148-1286).

Hânedan adını yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Salgur'dan (Salur) alır. Selçuklular'ın Fars meliki Melikşah b. Mahmûd'un bölgede yaşayan Salgurlular'ın reisi olan, atabegi Muzafferüddin Sungur b. Mevdûd'un kardeşini suçsuz yere öldürmesi üzerine Atabeg Sungur isyan etti. Melikşah'ı yenilgiye uğratıp Şîraz'ı ele geçirerek Salgurlular veya Fars Atabegleri adıyla bilinen hânedanın temellerini attı (543/1148). Sungur, kendi ülkesiyle yetinmesine ve komşularının topraklarına göz dikmemesine rağmen zaman zaman Irak Selçuklu Devleti'ndeki taht mücadelelerine müdahale etmek zorunda kaldı. Âdil, dindar ve hayır sever bir hükümdar olan Atabeg Sungur 556'da (1161) ölünce Şîraz'da kendi adıyla anılan Sunguriyye Medresesi'ne defnedildi.

Sungur'un ölümünün ardından oğlu Tuğrul küçük yaşta olduğundan yerine kardeşi Muzafferüddin Zengî geçti. Bir ara Irak Selçuklu Sultanı Arslanşah b. Tuğrul'un yerine Şehzade Mahmûd b. Melikşah b. Mahmûd adına hutbe okutan Zengî (556/1161) daha sonra Arslanşah ve Atabeg İldeniz'in huzuruna giderek itaatini bildirdi. Böylece Salgurlu hânedanı resmen Irak Selçuklu Devleti'ne tâbi oldu (560/1165). Zengî'nin Fars halkına kötü davranmaya